

Malin J. Fævelen

Sosionom og master i sosialt arbeid. Trondheim kommune, BFT Omsorgsenheten, Opal.
malin.faevelen@gmail.com

Rom for forskjell? Barnevernstjenestens møte med norske romer

Den norske romgruppen er en svært marginalisert minoritet, som i relativt nær fortid er blitt utsatt for rasisme og folkemord. Hovedtema for artikkelen er barnevernsarbeidernes forståelse av norske romer, og det blir utforsket hvordan deres forståelse kan påvirke praksis. Artikkelen bygger på en kvalitativ intervjustudie forfatteren har gjort av seks barnevernsarbeideres arbeid med norske romer (Persson, 2014). Barnevernsarbeiderne uttrykker på den ene siden at de ikke ønsker å bidra til at romer blir assimilert inn i det norske samfunnet. På den andre siden viser analysen flere tegn på normaliserings- og assimileringsspress i barnevernsarbeidernes praksisfortellinger. Det blir i artikkelen argumentert for en kompleks tilnærming til sosiale problemer, der strukturelle forhold, inkludert kunnskap om rasisme, sammen med en dynamisk forståelse av hensynet til kultur, kan bidra til å motvirke en assimilerende praksis.

Forfatteren har mottatt stipend fra Fellesorganisasjonen (FO) for å skrive denne artikkelen.

Norske romer har status som nasjonal minoritet, og består av rundt 700 personer, hvorav de fleste bor i Oslo (Engebrigtsen, 2015). Det eksakte antallet personer er noe usikkert, da etnisitet ikke registreres i statistikk i Norge. Europarådet hevder at halvparten av norske barn med rombakgrunn enten er under barnevernets omsorg, eller er i risiko for å bli tatt under omsorg. Dette utgjør over 60 barn under omsorg, i tillegg til 60 barn som er i en «risikosone» (Muižnieks, 2015). Det er uklart hvordan Europarådet har kommet frem til disse tallene, men det er en svært høy andel barn Europarådet nevner i sin rapport, og dette forplikter til å se på barnevernstjenesten med et kritisk blikk. Det er stor maktulikhhet mellom norske romer og barnevernet. Barnevernstjenesten er bygget på majoritetsbefolkningens verdier og normer, og bidrar til å fastlegge samfunnets normalitetsgrenser (Rugkåsa, 2008). Norske romer, på den andre siden, er en liten minoritetsgruppe, som har en lang historie med å bli utsatt for både diskriminering, rasisme og folke mord. Romer er fortsatt blant de minoritetsgruppene det er knyttet mest negative holdninger til i Norge (Hoffmann, Kopperud & Moe, 2012). Europarådet har uttrykt sterk bekymring for romers leveforhold i Norge (Muižnieks, 2015), og tiltak for bedring av levekår og minske diskriminering ser ut til å ha hatt begrenset effekt (Tyldum & Friberg, 2014).

Hensikten med denne artikkelen er å utforske barnevernsarbeideres erfaringer i arbeid med norske romer. Artikkelen problemstilling er: Hvordan forstår barnevernsarbeiderne norske romer, og hvilken innvirkning har barnevernsarbeidernes forståelse på deres praksis? Problemstillingen er avgrenset til å undersøke forståelsen av romers marginale posisjon i samfunnet. I forlengelsen av dette temaet vil jeg også utforske barnevernsarbeidernes forståelse av assimilering, og hensyn til kultur og diskriminering.

Romer

Norske romer er en del av en stor transnasjonal uensartet europeisk minoritet, som anslagsvis består

av 10-12 millioner personer fra ulike romgrupper (Council of Europe, 2016). Romene har sine historiske røtter i India, og utvandret derfra for omlag 900 år siden (Lidén & Engebrigtsen, 2010). Språk og kultur har utviklet seg ulikt etter bosettingsmønster, og den norske romgruppen er etterkommere etter romer som bosatte seg i Valakia (dagens Romania). Her ble romene holdt som slaver i 500 år. Forfedrene til de norske romene innvandret til Norge på slutten av 1800-tallet, da slavetiden tok slutt (Hanisch, 1976). Flere fikk utstedt norske pass, men i 1927 kom den såkalte sigøynerparagrafen i fremmedloven og nektet romer innreise i Norge. Assimileringspolitikken som myndighetene førte overfor andre etniske minoriteter, resulterte i at flere familier med rombakgrunn reiste sørover i Europa på slutten av 20-tallet (Lidén & Engebrigtsen, 2010). Etterhvert økte rasismen i Europa, og flere familier med rombakgrunn ønsket å komme tilbake til Norge igjen. Norske myndigheter ga imidlertid beskjed om at alle romer som forsøkte å reise inn i Norge, skulle avvises. Dermed ble en gruppe på 68, hvor halvparten hadde norsk statsborgerskap, stoppet på grensen mellom Tyskland og Danmark i 1934. Minst 35 av disse ble senere deportert til Auschwitz-Birkenau, i tillegg til 31 andre norske rom, hvorav de fleste var barn som ble født etter avvisningen. Kun fire av de 66 deporterte overlevde krigen (Rosvoll, Lien & Brustad, 2015).

I forrige århundre var assimilering det uttalte målet for minoritetspolitikken, og barna var ofte det fremste redskapet for å gjennomføre den (Lidén, 2005). Romanifolket/taterne var blant dem som ble møtt med en hard linje. Barnas oppvekstvilkår ble ansett som dårlige uansett situasjon, på grunn av at foreldrene var tatere (Pettersen, 2000). Arbeidet med barna ble et middel for å oppnå full kontroll over foreldrene og deres livsførsel. De skulle gjøres bofaste, og deres mulighet for å videreføre sin kultur og livsform skulle elimineres (Pettersen, 2000). I tillegg til tvangsbosetting var omsorgsovertakelse og tvangssterilisering blant tiltakene for å oppnå dette (NOU 2015:7, 2015). Som delvis oppreisning for en politikk preget av diskriminering, rasisme og eksklud-

dering, fikk taterne/romanifolket status som nasjonal minoritet i 1999, sammen med jødene, kvene, skogfinnene og de norske romene (Lidén, 2005). Selv om norske romer også fikk status som nasjonal minoritet, var det først i 2015 at norske myndigheter virkelig beklaget politikken som var ført mot dem (Regjeringen, 2015). Gjennom tilslutningen til Europarådets konvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter, forplikter staten seg til å legge til rette for at personer som tilhører nasjonale minoriteter, skal kunne uttrykke, opprettholde og videreutvikle sin identitet, sitt språk og sin kultur (St.mld. nr. 15 (2000-2001), 2000).

Metodologisk fremgangsmåte

For å produsere materiale til prosjektet har jeg benyttet semistrukturerte kvalitative forskningsintervjuer (Kvale & Brinkmann, 2009). Kvalitative metoder er egnet til å undersøke konsekvenser av ulike meninger (Tjora, 2010). Dette samsvarer med prosjektets hensikt om å undersøke hvordan barnevernsarbeideres forståelse av norske romer kan påvirke praksis. Jeg var ute etter en metode som kunne gi både fyldig dybdebeskrivelse og helst også si noe om konkrete handlinger. Det måtte videre være mulig å fange opp barnevernsarbeiderens forståelser og utforske mening. Den benyttede metoden er godt egnet for dette.

Før jeg startet å rekruttere informanter, meldte jeg prosjektet til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD), og fikk godkjenning til gjennomføring av prosjektet. Utvalget består av seks barnevernsarbeidere, hvor alle er ansatt i barnevernstjenestens førstelinje. Det ble foretatt en strategisk utvelgelse av informanter, ved at jeg fikk innsikt i hvilke barnevernskontor som hadde kontakt med norske romer, og ut fra dette tok kontakt med de respektive kontorene. Kriteriene for utvelgelse av informanter var at de måtte være sosionomer eller barnevernspedagoger, og at de i kraft av sin stilling i barnevernet skulle ha erfaring med å arbeide med familier og barn med rombakgrunn. Barnevernsarbeiderne var på intervju-

punktet ansatt ved fire forskjellige barnevernskontor. Dette viser at barnevernsarbeiderens forståelser ikke er knyttet til ett miljø som har utviklet seg ved én arbeidsplass. Informantenes perspektiver fremstår som relativt like. Det var bare en av barnevernsarbeiderne som klart skilte seg fra de andre i sitt perspektiv.

Barnevernsarbeiderne i studien var svært erfarne, og hadde gjennomsnittlig 16 års erfaring fra barnevernstjenesten. Informantene hadde ulike typer stillinger med hensyn til faglig ansvar og hvorvidt de var generalister eller ikke. Hele utvalget bestod av etnisk norske kvinner. For å understreke at konteksten er barnevern, har jeg valgt å knytte tall opp mot sitatene, fremfor fiktive navn. Barnevernsarbeiderne var engasjerte, og jeg fikk et rikt materiale.

Jeg har en abduktiv tilnærming til analysen av materialet – analysen er empiridrevet, samtidig som ulike perspektiver og teorier har spilt inn gjennom hele forskningsprosessen. Det meste av benyttet litteratur er empiri-nær. Det finnes lite forskning om norske romer, og enda mindre om sosialt arbeid og norske romer. Det virker som romenes marginale posisjon i samfunnet også gjenspeiles i forskningen. Materialet viser klart at relasjonen mellom barnevernsarbeiderne og romer må sees som et uttrykk for en majoritet-minoritet-relasjon. Dette har fordret teoretiske perspektiver som kan si noe både om slike relasjoner generelt, og spesifikt om relasjoner mellom barnevernsarbeidere og minoriteter. Perspektiver på ulik forståelse av kulturforskjeller, samt teori om rasisme og antisiganisme (en spesifikk form for rasisme rettet mot romer), har vært viktige for å forstå fenomener i materialet (se for eksempel Hylland Eriksen, 2007; Østby, 2008; Dominelli 2008; Selving, 2013; Rugkåsa, Eide & Ylvisaker, 2015).

Analysen startet med en inndeling av materialet etter hvilke aspekter eller faser av barnevernsarbeidet som ble tematisert: hjelpetiltak i hjemmet, vurdering av omsorgsevne, fosterhjemsplasseringer og ivaretagelse av kulturell kontinuitet etter omsorgsovertakelse. I neste steg av analysen ble tematikk som syntes særlig viktig for å komme nærmere bar-

nevernsarbeidernes forståelse av norske romer utdypet. Det analytiske fokuset har gjennom hele prosessen vært rettet mot barnevernsarbeidernes forståelser, vurderinger og handlinger. I en bredere analytisk forstand blir barnevernsarbeidernes fortellinger satt inn i en strukturell sammenheng, hvor de blir forstått som utøvere av offentlig barne- og omsorgspolitik. Temaer fra empirien har vært viktigere for analysen enn teoribaserte kategorier. Fenomenene er satt i sentrum, og den enkelte barnevernsarbeiders forståelse er trukket frem for å belyse fenomenet. Analysen er altså temabasert, foran personbasert (Repstad 2007). Jeg har sammenlignet variasjoner i barnevernsarbeidernes forståelse av ulike fenomener. På denne måten er deres forståelser av fenomenet blitt utdypet.

Det er etiske utfordringer med å kategorisere utsagn på et vis som kan oppfattes negativt av informantene. På bakgrunn av dette gjorde jeg grundige overveielser før jeg valgte å benytte teori om rasisme. Maktforholdet mellom barnevernstjenesten og romer er ubalansert, og dette er et sentralt argument for å sette et kritisk søkelys på tjenesten. Jeg har vurdert det som mer uetisk ovenfor minoriteten å skulle utelate kritiske analyser av hensyn til informantene, enn å forsøke å avdekke forhold som kan knyttes til maktforhold mellom minoritet og majoritet.

Forståelser av marginalitet

Barnevernsarbeiderne tegner et bilde av norske romer som en befolkningsgruppe som lever i en parallellverden ved siden av storsamfunnet. De forstår årsakene til denne marginaliserte posisjonen i hovedsak på to ulike måter. En av barnevernsarbeiderne begrunner romers marginale posisjon først og fremst med ytre strukturelle forhold, slik som diskriminering og manglende politisk handlekraft. Den sterke ordbruken vitner om frustrasjon over det hun oppfatter som handlingslammelse fra myndighetenes side:

«De har jo vært forfulgt siden tidenes morgen [...] og jeg tenker at når folk har blitt forfulgt

over så lang tid, så gjør det noe med at man ikke får tillit til storsamfunnet. [...] Etter hvert så blir det rus og etter hvert så blir det kriminalitet, for noe skal en leve av. – Og da blir de enda mer marginalisert. Så jeg tenker det har en historisk bakgrunn. Men det er aldeles forferdelig, det må jeg jo si. Man skulle ikke tro det var folk det var snakk om... Så jeg tenker at det er et politisk problem, rett og slett. At man ikke gjør noe for den gruppa, det synes jeg er helt jævlig.» (Informant 5)

De andre barnevernsarbeiderne i studien retter forklaringen på rombefolkningens marginale posisjon i større grad mot mulige indre forhold hos romgruppen. Følgende sitat illustrer denne forståelsen:

«Rommiljøet i Norge eller Oslo da, [...] er så lite, og det ødelegges på en måte innefra – de har ikke noen impulser utenfra, og de har ikke nok ressurspersoner i miljøet å ta av som klarer å snu dette her. Pluss alle de der stridighetene de har innad i miljøet. De får jo aldri tid til å vende blikket noe annet sted enn bare innad i miljøet, fordi det er intriger absolutt hele tiden!» (Informant 1)

I materialet fremkommer det altså i hovedsak to perspektiver når det gjelder å forstå årsakene til den norske romgruppens marginale posisjon i det norske samfunnet. I det ene perspektivet rettes forståelsen først og fremst mot ytre strukturelle forklaringer på marginalisering, mens det andre perspektivet i større grad peker på indre forhold hos romgruppen. Begge perspektivene trekker i liten grad inn fattigdom og klasse. Det å overse fattigdom er et generelt kjennetegn ved barnevernstjenestens arbeid med familier fra lavere klasser, og er således ikke noe unikt for barnevernsarbeideres arbeid med norske romer (Andenæs, 2004; Kojan, 2010).

De barnevernsarbeiderne som mener at årsakene til marginalisering i hovedsak ligger i indre forhold ved gruppen, har også større oppmerksomhet på kultur og levemåte som forklaring på sosiale problemer hos rom-familier. Barnevernsarbeiderne beskriver manglende skolegang som en viktig årsak til mar-

ginalisering, og mener at avvikende tidsforståelse og reising er de kulturelle praksisene som i størst grad gjør skolegang vanskelig. Barnevernsarbeiderne uttrykker både fascinasjon og frustrasjon over flere praksiser de definerer som ulike hos romer og majoriteten. Et eksempel på dette er synet på tid:

«Døgnrytmen, den er jo... – Den kunne man skrevet bok om. De snur døgnet. Vi har snakket noen ganger om at de har en egen tid. De opererer med en egen tid som ikke er klokke-tid slik som vi er vant til. [...] Snakker om African time; – her er det Gypsy time i n'te potens.» (Informant 1).

Barnevernsarbeideren viser her tydelig en dikotomisering mellom romer og majoriteten. En gjennomgående tendens i materialet, er nettopp at barnevernsarbeiderne skiller relativt skarpt mellom «oss» og «dem». Verdensbilde og levemåte kan selv sagt influere på hvordan sosiale problemer kommer til uttrykk, men det er påfallende at barnevernsarbeiderne ikke nevner andre mulige årsaker til vansker med å stå opp om morgenen og få barna på skolen, som for eksempel arbeidsledighet. Dette må sees i sammenheng med at det i Norge har vært en generell tendens til å forklare sosiale problemer med utgangspunkt i kultur, fremfor strukturelle forhold som fattigdom, diskriminering og rasisme (Østby, 2008; Rugkåsa, Eide & Ylvisaker, 2015).

Assimilering

Barnevernsarbeiderne i studien hadde kjennskap til den norske statens assimileringpolitikk overfor etniske minoritetsgrupper, og tok sterk avstand fra denne. De uttalte at de ikke ønsker å bidra til en assimilerende praksis ovenfor rom. En av barnevernsarbeiderne la vekt på de juridiske rammene for beskyttelse av levemåte, samtidig som hun uttrykte bevissthet om barnevernsarbeidernes makt til å definere og vurdere normalitetsgrenser for barns oppvekst:

«Det er barns rett [...] å leve med sin biologiske familie [...] og i konvensjonene for minoriteters rettigheter, så er det noe med at minoriteter

skal ha rett til å leve ut sin kultur. [...] Vi må gjøre disse vurderingene om at det ikke skal være strømlinjeformet». (Informant 2)

Barnevernsarbeideren betoner at det ikke finnes kun én kulturelt sett riktig måte å leve livet sitt på, og at barnevernsarbeidere aktivt må gjøre vurderinger knyttet til dette i det barnevernsfaglige arbeidet. En annen av barnevernsarbeiderne uttrykker dette slik:

«Jeg tror det er veldig viktig at vi i våre bestrebelser på å prøve å hjelpe dem, ikke skal norskifisere dem på noen måte». (Informant 3)

Analysen av materialet viser imidlertid at selv om barnevernsarbeiderne tydelig uttrykker at norske romer ikke skal assimileres, finnes det samtidig en klar oppfatning av at deler av det de forstår som romsk levemåte, må endres for at levekårene skal bli bedre. Dette kommer særlig til uttrykk gjennom kategorisering av romers levemåte som «tradisjonell», i motsetning til majoritetssamfunnet som kategoriseres som «moderne». En av barnevernsarbeiderne beskriver dette slik:

«Hvordan skal en kunne ta vare på det bærende og konstruktive i kulturen, og legge bort det som en ser ikke fungerer i det moderne samfunnet? For vi er ikke noe håndverkssamfunn lengre, sant. Det er slutt i det moderne samfunnet. [...] De selv [romer] må også ta inn det aspektet og gjøre noen valg, og se konsekvenser av å kutte ut blant annet skolegangen.» (Informant 2)

En av barnevernsarbeiderne var enda tydeligere i å uttrykke at manglende skolegang er et kulturelt betinget problem, og at slutningen dermed blir at kulturen må forandres. Hun sa:

«Jeg tror de er nødt til å gi slipp på noe av det som er deres eget, for å få det bedre. Jeg tror ikke de får det ellers.»

På spørsmål om hva det er «romer må gi slipp på», sa hun at:

«Jeg tenker at det er noe som gjør at de prioriterer å reise i stedet for å gå på skolen. De prioriterer at alt skal holdes innenfor sin greie på en måte [hun tegner en firkant]. Innenfor der. Jeg

tror at noe av det må ut, ut av de reimene. Jeg tror for eksempel når det gjelder det der med å bli kvitt vold, rus og kriminalitet – det gjelder alle som lever litt sånne liv – de må gis en annen mening med livet sitt. Hvis ikke så blir de bare gående innenfor der [hun tegner en sirkel i firkanten]. Jeg tror de må bli bofaste. I mye større grad. Jeg tror de må tillate barna sine å gå på skolen, jeg tror de må etterstrebe å prøve å få seg jobb selv. Jeg tror de voksne sigøynerne eller romfolket må være villige til å gå på voksenopplæring for å lære. Jeg tror de trenger en holdningsendring hos seg selv som går på at de må akseptere storsamfunnet rundt seg, og tenke at noen av normene som er i vårt samfunn, i det norske samfunnet da, siden vi snakker om dem, er gode normer som er viktige å holde seg til, for eksempel det å være ærlige.» (Informant 3)

Barnevernssarbeideren uttrykker at sosiale problemer – «vold, rus og kriminalitet» – kan løses hvis mennesker gis en annen mening med livet sitt. Når det gjelder mennesker med rombakgrunn, vil de ifølge hennes analyse få det bedre hvis de tilegner seg både majoritetens idealpraksiser, som for eksempel bofasthet, og idealnormer, som for eksempel ærlighet. Forståelsen av romenes levemåte som statisk, sammen med oppfatningen om at en totalendring er nødvendig for å tilpasse seg det moderne samfunnet, er ikke unik for barnevernssarbeiderne, dette er en forståelse som står sterkt i samfunnet som helhet (Engebrihtsen & Lidèn, 2010).

Ulikt hensyn til kultur

Når det ikke er tale om *alvorlig* omsorgssvikt, ser det ut til at diskusjonen om romers levemåte får stor plass i barnevernssarbeidernes praksisfortellinger. En informant var opptatt av at barnevernssarbeidere ofte har et annet syn på omsorgssvikt og kultur, sammenlignet med personer som ifølge henne er «støttespillere» for rommiljøet:

«Jeg synes at mange av dem [støttepersoner for rommiljøet] unnskylder omsorgssvikten

med kulturbegrepet. [...] For eksempel at de er unnskyldt fra å sende barna på skole fordi at man skal forstå at det gjør de ikke fordi de er en nasjonal minoritet, de er omreisende og de har en annen kultur. Da er det på en måte rettfærdiggjort at de skal slippe da. Jeg tenker at det er så uheldig for miljøet når de får støtte på det, fordi det er jo ikke sånn loven er.» (Informant 6)

Dette utsagnet illustrerer kritikken mot barnevernets arbeid med etniske minoriteter, som dreier seg om barnevernet tar for mye eller for lite hensyn til kultur (Bredal, 2009). Barnevernssarbeideren ovenfor beskriver det slik at støttepersoner for rommiljøet tar for mye hensyn til kultur. Støttepersonene på sin side, ser ifølge barnevernssarbeideren ut til å mene at barnevernet tar for lite hensyn til kultur. Barnevernssarbeideren uttrykker at det å ta for mye hensyn til kultur, kan hindre barna i å få oppfylt andre rettigheter. I dette sitatet var det retten til skolegang som sto i sentrum. Det synes å være tendens til at barnevernssarbeiderne plasserer retten til kulturell kontinuitet i en avgrenset sfære, og at andre rettigheter barn har, plasseres i en annen. Barnevernssakerne kompliseres når rettigheter på denne måten deles opp og noen ganger blir forstått som uforenelige. På denne måten blir diskusjonen polarisert, og konsekvensen kan kanskje bli at det *enten* blir tatt hensyn til kultur, *eller* til andre rettigheter.

Når det er tale om alvorlig omsorgssvikt, ser ikke hensynet til barnets kultur ut til å bli inkludert i barnevernssarbeidernes vurdering av barnets omsorgssituasjon. Dette samsvarer også med Sanne Hofmans (2010) funn i en studie av omsorgsovertakelser i familier med etnisk minoritetsbakgrunn. Det motsatte ville være diskriminering av minoritetsbarn, etter som de da måtte ha tålt dårligere omsorg på grunn av sin kulturbakgrunn.

Når omsorgen for minoritetsbarn blir overtatt, og barnet ikke kan plasseres innenfor sin utvidede familie, eller hos en familie med samme kulturbakgrunn som seg selv, skal hensynet til barnets kulturbakgrunn tillegges stor vekt. Barn skal ikke «nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin grup-

pe å leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk» (Barnekonvensjonen, 1989). Denne retten er ubetinget, så sant barnets andre rettigheter ikke krenkes (Hofman, 2010), og det skal særlig bli tatt hensyn til språk (Hodgkin & Newell, 2007). Mangel på fosterforeldre med etnisk minoritetsbakgrunn er imidlertid en generell utfordring i barnevernet (Myrvold, 2007; Norsk innvanderforum, 2013). Ifølge barnevernsarbeiderne i studien er det få fosterforeldre med rombakgrunn. Samvær med familie og/eller andre i rommiljøet er dermed viktig for å ivareta kulturell kontinuitet. De fleste barnevernsarbeiderne uttrykte imidlertid at det ofte var lite samvær med både familie og andre i rommiljøet etter en omsorgsovertakelse. Dette stemmer overens med at Europarådet har uttrykt bekymring for streng restriksjon i kontakt mellom romske barn plassert i fosterhjem, og deres biologiske familie (Muižnieks, 2015).

Det er i denne sammenhengen interessant å se nærmere på hvordan barnevernsarbeiderne tematiserer kulturell kontinuitet etter en omsorgsovertakelse. En av barnevernsarbeiderne sa:

«Så kan man jo undre seg hva som er motivasjonen til at de så gjerne vil ha dem plassert i rommiljøet, for vi vil jo gjerne opprettholde kulturen deres på andre måter. [...] Har de innspill vedrørende kultur, så tar vi imot musikk og litteratur hvis de har det, – matoppskrifter. Alt så alt det som foreldrene finner nødvendig for å opprettholde kulturen da. Det er vi positive til. [...] Hvis det er noe skriftlig litteratur eller hvis det er noen matoppskrifter, noe klær, noe historie, slektstre og sånn... Jeg synes det er de færreste som tar med seg noe. Jeg synes det er vi som må motivere dem og informere dem. [...] Hvis den kulturen er så viktig som de hevder, så hadde det vært fint om de benyttet seg mer av de mulighetene som er.» (Informant 6)

Barnevernsarbeideren presenterer barnevernstjenesten som en nesten like legitim kulturformidler som foreldrene eller rommiljøet generelt. Dette henger sammen med hvordan kultur defineres. Kul-

tur blir forstått som de umiddelbare observerbare uttrykkene for kultur, slik som for eksempel klær og matoppskrifter. Kultur reduseres til produkter. Barnevernsarbeideren sier at foreldrene i liten grad bidrar med slike kulturelle uttrykk, og det blir tolket som et tegn på at kultur egentlig ikke er viktig for foreldrene. En alternativ forståelse kan være at de har ulikt syn på verdien av ulike kulturelle uttrykk, og på hvordan kultur kan læres og leves ut.

En av barnevernsarbeiderne var i større grad enn de andre opptatt av at barnevernstjenesten forsøker å ivareta barnas rett til kulturell kontinuitet, men at det ikke er godt nok:

«[...] Selv om vi prøver å legge inn at de skal være litt sånn oppdatert på kulturen og at de skal bruke musikken og bruke det man kan, så blir det allikevel, det blir så lite [demonstrerer med tommel og pekefinger] i forhold til det å bli kjent med egen kultur og egen opprinnelse, og du blir liksom kun ivaretatt gjennom samvær med foreldre da, det er på en måte der de kan få, og det er jo begrenset. Og de lærer seg jo ikke språket. Sånn sett så er de jo fratatt mye.» (Informant 5)

Barnevernsarbeidernes tematisering av språk kan forstås som en konkretisering av deres holdning til kulturell kontinuitet. Kun tre av barnevernsarbeiderne visste at romenes språk heter romanes, og de var generelt lite opptatt av mulige konsekvenser av å miste sitt morsmål. Alle barnevernsarbeiderne uttrykte til en viss grad at det er problematisk når barn mister morsmålet sitt, men sa også at det er vanskelig for barnevernstjenesten å gjøre noe med dette.

Diskriminering, rasisme og antisiganisme

Materialet viser tendens til at barnevernsarbeiderne til dels kategoriserer og trekker et tydelig skille mellom majoritetssamfunnet og norske romer. Kategoriseringer er en menneskelig prosess for å skape forståelse i en komplisert virkelighet. Samtidig kan vi finne kimen til stereotypisering og diskriminering i kategoriseringer (Skytte, 2008).

Barnevernsarbeiderne er delt med hensyn til hvordan de definerer diskriminering og om de mener romer blir diskriminert. To av informantene definerer diskriminering utelukkende som ulik tilgang til rettigheter, mens tre av dem uttrykker en litt bredere forståelse av diskriminering, der fordommer og stereotyper er inkludert. Rasisme som term ble ikke nevnt, men i lys av nyere teori om rasisme (Gullestad, 2002; Dominelli, 2008), kan en si at *fenomenet* rasisme tematiseres. Det finnes ingen entydig enighet om hva begrepet rasisme rommer i dag, men jeg forholder meg til rasisme som en spesifikk form for undertrykking som kan knyttes til stereotypisering og negative vurderinger av etniske og kulturelle kjennetegn (Dominelli, 2008). Analysen av materialet viser at barnevernsarbeidernes bevissthet om rasisme spenner fra å ha innsikt i kompleksiteten i rasismens dynamikk til en forståelse av at diskriminering og rasisme mot romer er ikke-eksisterende.

En av barnevernsarbeiderne svarte slik på spørsmålet om det finnes diskriminering av romer i barnevernet:

«Det gjør det helt sikkert. Altså, jeg tenker det, [...] det vil jo være i alle etater og alle plasser. Det er jo ute i den norske befolkningen som sådan og det. Det er jo bare å følge med på siste tidens debatt, sant. [...] – Og det er klart vi ikke er noe annerledes vi som jobber innenfor sosial og barnevern. Vi er jo like påvirket vi som alle andre, men altså, jeg tror ikke de får noe mindre tiltak for å si det sånn, jeg tror ikke de får noe dårligere tiltak eller mindre tiltak *fordi* de er rom. Jeg tror kanskje mange opplever det sånn at det kan være vanskelig å jobbe med. Men det som er å huske på, er at de som vi har kontakt med, det er jo de som sliter, sant. De sliter jo ikke nødvendigvis fordi de er rom. Men det er folk som sliter. Og det er jo på en måte ikke normalbefolkningen innenfor verken her eller der. [...] Men jeg håper jo og tror jo at når en er på jobb og skal gjøre en jobb, så prøver man det [...] å møte folk på en ordentlig måte – uansett hvor de kommer fra. Men vi er ikke en sånn liten

øy, vi er en del av det store samfunnet.» (Informant 5).

Barnevernsarbeideren er helt tydelig i sin oppfatning av at romer blir diskriminert i barnevernet, og ser ut til å være oppmerksom på at det finnes en institusjonell diskriminering av romer, som henger sammen med både fordommer og kultur. Dette kan forstås som de tre dimensjonene i den rasistiske dynamikken: institusjonell rasisme, kulturell rasisme og individuell rasisme (Dominelli, 2008). Institusjonell rasisme innebærer at noen mennesker blir mer ekskludert enn andre, og at dette kan føres tilbake til de profesjonelles rutiner og politiske føringer. Dessuten blir ekskluderte grupper sykelliggjort fordi de ikke har greid å lykkes innenfor systemet, og de blir gjerne oversett i daglige rutiner (Dominelli, 2008). Denne barnevernsarbeideren mente at romer ikke får noe mindre eller dårligere tiltak fordi de er romer, men sa samtidig at «jeg tenker at det ikke er ofte vi treffer så godt heller når vi skal sette inn tiltak for rom. Kanskje vi ikke vet nok om hva det er som virker.» Det kan tyde på at det finnes en forståelse av at barnevernet har vansker med å finne tiltak som er gode nok for romer, men at dette samtidig ikke er noe som skjer med hensikt. Videre kan hennes forståelse også leses som en motdiskurs til en sykelliggjøring av rom. Hun påpekte at det først og fremst er folk som har det vanskelig, og at de ikke har det vanskelig fordi de er rom. Hun så ut til å være bevisst på at det er en fare for å legge skylden for sosiale problemer hos gruppen, og tok avstand fra dette. På denne måten viste hun også hvordan profesjonelle på et individuelt nivå kan bli påvirket av (og reagere mot) institusjonell rasisme. Videre så hun også ut til å være oppmerksom på hvordan den samfunnsmessige konteksten påvirker det individuelle og det institusjonelle nivået, noe både innledningen og særlig avslutningen av sitatet peker på: «[m]en vi er ikke en sånn liten øy, vi er en del av det store samfunnet.» Dette kan forstås i lys av Dominellis begrep om kulturell rasisme, som består av sosiale verdier, ideer, normer og tradisjoner som er førende på interaksjon mellom mennesker og grupper av mennesker. Noen «kulturelle komponenten-

ter» blir vurdert som mer verdt enn andre (Dominelli, 2008). Det er altså noen måter å forstå verden på som gjør rasisme mulig. Den individuelle rasismen har både den kulturelle og den institusjonelle rasismen som struktur, og legitimeres dermed av disse formene. Den individuelle rasismen settes ut i praksis av individer og viser seg som fordommer, negative holdninger og praksiser som nekter gitte kategorier av mennesker likeverd og verdighet (Dominelli, 2008). Barnevernsarbeideren ovenfor viste at på tross av institusjonell og kulturell rasisme, kan profesjonelle velge hvordan de skal håndtere dette i praksis på det individuelle nivået.

En annen barnevernsarbeider uttrykker også klart at hun tror romer opplever diskriminering og fordommer. Hun går langt i å uttrykke at fordommene innebærer et korrekt fremstilt bilde av romer, og at disse fordommene potensielt er førende for hennes egne handlinger. Hun taler kun om det som tolkes som det individuelle nivået av rasisme. På spørsmål om hun tror romer blir diskriminert, sa hun:

«Vet du hva, ja, ja det tror jeg. Jeg tror de opplever diskriminering i veldig mange sammenhenger altså, og jeg tror de opplever fordommer. Men jeg tenker at noen av fordommene har jo en form for riktighet. Altså, jeg vet at det er mange som tenker at de er uærlige – og det er de. Jeg tenker at de lyver. Og de stjeler. [...] Jeg tror ikke du skal si til noen at du er rom hvis du vil ha jobb, altså. Da skal du i hvert fall være hos en arbeidsgiver som enten er veldig sjenerøs eller er litt sjuskete selv. Jeg tror det er vanskelig for dem å få jobb. – Jeg tror jeg ville vært skeptisk til å ansette dem selv jeg, fordi jeg ville tenke at de... Jeg ville være i tvil om jeg kunne stole på dem.» (Informant 3)

Barnevernsarbeideren sier tydelig at noen av de negative fordommene som er knyttet til romer, medfører riktighet slik hun oppfatter virkeligheten. Denne logikken samsvarer med forskning på rasisme og fordommer mot «gypsies» (romer og travellers) i nettdebatter. Fordommer ble presentert av debattantene som et uunngåelig resultat av «gypsies'» oppfør-

sel, og fordommene ble dessuten sett på som akseptable (Goodman & Rowe, 2014). Gullestad (2002) hevder at det også i en norsk kontekst er en generell tendens til å legge skyld for diskriminering på offeret. Barnevernsarbeideren ovenfor sa at hun ville vært skeptisk til å ansette noen med rombakgrunn, og viser dermed at enkeltindivider må bære konsekvensene av negative stereotypier som knyttes til romene som gruppe. Her viser hun noe av det problematiske med kategoriseringer. Tyveri og uærlighet ser ut til å bli definert som et trekk ved selve det «å være rom» – det blir et stigma. Barnevernsarbeideren viser hvordan slike egenskapsforklaringer kan føre til diskriminering, ved at hun sa at hun selv ville vært skeptisk til å ansette noen med rombakgrunn.

Teorier om rasisme alene er sannsynligvis ikke tilstrekkelig for å forklare den spesifikke diskrimineringen som rammer romer i samfunnet. Jan Selling (2013) er en av dem som bidrar til å etablere antisiganisme som teori og analytisk begrep. Han beskriver antisiganisme som en «historisk foranderlig diskursformasjon hvor den konseptuelle sigøyneren» tar form og majoritetssamfunnets ekskluderende praksis utvikles» (Selling, 2013, 13). Antisiganismen kan sies å ha fire grunnelementer, og disse manifesterer seg i ulik grad i mitt materiale. Synet på romene som en nomadisk pariagrupper utenfor samfunnets normsystem, er et av grunnelementene. Dette elementet er i stor grad til stede i barnevernsarbeidernes forståelse. En sa dette slik:

«Alle har liksom [skole] som et gode. Ikke rom. [...] De lever i [et] parallelt univers. Fra oss. Det er ved siden av. Det er ikke i».

Dette elementet i antisiganismen kommer særlig til uttrykk hos barnevernsarbeiderne som forklarte rombefolkningens marginale posisjon først og fremst med påstått indre kulturelle forhold, foran mulig ytre strukturelle årsaker. Rasisme i ulike former er et annet element i antisiganismen. Ovenfor har jeg vist at det i barnevernsarbeidernes fortellinger er mulig å identifisere kulturelle stereotypier som vurderes negativt, og som potensielt sett kan føre til at romer blir diskriminert på bakgrunn av sin tilhørig-

het til minoritetsgruppen. Historisk sett har religiøse myter vært en del av antisiganismen, men dette elementet er fraværende i mitt materiale. Filoiganisme er et fjerde element, og dreier seg om å tillegge romer egenskaper som er ment å være positive, men som samtidig bygger på en essensialistisk og ekskluderende diskurs. Slike forestillinger er typisk romaniserende og et eksempel kan være synet på romer som frie musikere. I barnevernsarbeidernes fortellinger er det mulig å identifisere både en motdiskurs til filoiganisme, og utsagn som kan forstås som filoiganistiske. Et eksempel på filoiganisme er når barnevernsarbeiderne vektlegger den delen de forstår som «bevaringsverdig» av romenes levemåte. Analysen viser en klar tendens til at barnevernsarbeiderne mener at deler av det de forstår som romers levemåte, bør endres. Samtidig definerte de også noen momenter i levemåten som ønskelig:

«Hvis de virkelig utfoldet seg i forhold til denne musikken sin, i forhold til klesdraktene sine, i forhold til evnen å reise på en måte. Og tilpasset seg, hvis en tenker at en gjorde dette innenfor en sommerferie for eksempel da, så tror jeg egentlig [...] at vi som vanlige nordmenn, hvis vi kan kalle oss det, godt kunne hatt glede av å delta i det som var deres... Det tror jeg – det er en sånn forestilling nå på dansens hus, vet du det? – Den helgen som kommer nå.» (Informant 3)

Dette sitatet uttrykker en mer positiv innstilling til det som forstås som romers levemåte, men det er også et eksempel på en essensiell og stereotyp kulturforståelse. Det fremkommer videre at kulturelle uttrykk som defineres som positive, også kan ønskes tilpasset majoritetssamfunnets premisser. Motdiskursen til filoiganisme er tydelig når barnevernsarbeidere argumenterer mot at det skal tas hensyn til kulturelle praksiser, på bekostning av andre rettigheter, som for eksempel skolegang. Det å «unnskylde» eksempelvis manglende skolegang med hensynet til kultur, som det ifølge barnevernsarbeiderne blir argumentert for av støttepersoner i rommiljøet, kan vise et mulig utslag av filoiganisme. På den-

ne måten vil en formentlig ensidig positiv forståelse av kultur og levemåte, som samtidig utelukker andre rettigheter barn har, kunne fungere både ekskluderende og essensialistisk. Slik tas det ikke hensyn til barn som hele mennesker, og det er like lite hensiktsmessig som å ensidig løfte frem barns rett til skolegang, uten å ta barns kulturelle bakgrunn på alvor.

Det siste elementet i antisiganismen er at «sigøyneren» som konstruksjon ikke kan aksepteres i samfunnet. Dette elementet binder således sammen de andre elementene (Selling, 2013). På et vis berører dette noe av kjernen for denne artikkelen. Analysen av materialet viser nettopp at det finnes en klar oppfatning av at deler av det barnevernsarbeiderne forstår som romenes levemåte, må endres for at levekårene deres skal bli bedre, og for at romene skal kunne ta del i «det moderne» samfunnet.

Avsluttende diskusjon

Selv om barnevernsarbeiderne taler imot en assimilerende praksis, tyder analysen på at det likevel kan være et utilsiktet assimileringstrykk knyttet til den praksis som føres. På tross av at barnas rett til kulturell kontinuitet trer sterkere frem etter en omsorgsovertakelse, er det grunn til å tro at denne retten ikke blir godt nok ivaretatt. Den store andelen romske barn som ser ut til å være under barnevernets omsorg (Muižnieks, 2015), utgjør også antagelig i seg selv en fare for assimilering.

Barnevernsarbeiderne i studien fastslår altså på den ene siden at barnevernstjenesten ikke skal bidra til at norske romer assimileres inn i storsamfunnet, og på den andre siden forventer de endringer i romers levemåte. Denne motsetningen muliggjøres sannsynligvis blant annet fordi kulturell variasjon deles opp i det som kan tolkes som mangfold og forskjell (Hylland Eriksen, 2007). Mangfold viser til uttrykk for kulturell variasjon som er politisk, estetisk og moralsk nøytral, mens forskjell viser til oppfatninger og praksis hos en minoritet som defineres som moralsk diskutabel. Tematisering av rett til kulturell kontinuitet etter omsorgsovertakelse illustrerer hvordan den tilsynelatende motsetningen mel-

lom motstand mot assimilering, og implisitte krav om tilpasning til majoritetssamfunnets praksiser og normer blir overkommet. Det synes å eksistere en oppfatning av at kulturell kontinuitet ivaretas ved at barna får tilgang til den kulturelle variasjonen som kan tolkes som mangfold, nemlig «kulturelle produkter» slik som for eksempel matoppskrifter og musikk. Mangfold sees som positivt og må gjerne beholdes, ettersom det i motsetning til forskjell, ikke truer majoritetsverdier. Ivaretagelse av mangfold kan rettferdiggjøre at praksiser som blir definert som forskjell, ofte blir forstått som lite ønskelige. Dermed blir det mulig å tale mot assimilering samtidig som det kreves endring i levemåte.

Et mulig assimileringsspress må sees i sammenheng med at romene selv blir tillagt en viss grad av skyld for at de er marginalisert. Sosiale problemer knyttes til en viss grad til påståtte indre kulturelle kjennetegn ved romene som gruppe. Noen av kjennetegnene som presenteres, er delvis basert på stereotyper, og innebærer blant annet tradisjonell kultur, en avvikende tidsforståelse, løgnaktighet og tyverier. For å nå det eksplisitte målet om gode liv, blir krav om endring i tråd med majoritetsidealer en del av løsningen. Fokuset på indre kulturelle forhold ved romene som gruppe, ser ut til å legge til rette for en assimilerende og potensielt sett diskriminerende praksis, med elementer av både rasisme og antisiganisme. Det å inkludere ytre strukturelle forhold i analysen av romenes utfordringer i det norske samfunnet, ser i motsatt fall ut til å gi mindre rom for assimileringsspress.

Barnevernsarbeidernes forståelser kan ikke løsrives fra den konteksten de har oppstått i. I denne sammenhengen er det relevant å peke på noen av rammene barnevernsarbeiderne arbeider innenfor. Den norske velferdsstaten kan betegnes som en velferdsambisiøs stat (Rugkåsa, 2011) der velferdstjenestene er omfattende og universelle. Rugkåsa

(2011) argumenterer for at jo høyere grad av velferdsambisiøsitet, dess sterkere vil statlige igangsatte normaliserings- og siviliseringsmekanismer bidra til å forme individer. Tendensene til assimileringsspress som manifesterer seg i barnevernsarbeidernes praksisfortellinger i min studie, kan muligens være et uttrykk for et generelt trekk ved tjenester innenfor den norske velferdsstaten.

Studien viser at det er nødvendig å ha en kompleks tilnærming i barnevernsarbeidet. Strukturelle forhold må i større grad bringes inn i analysen. I tillegg må barnevernsarbeiderne forholde seg til at både ulike faser i en barnevernssak, og typen problematikk i ulike saker, krever at betydningen hensynet til kultur får i forhold til andre rettigheter barnet har, ikke kan være konstant.

Selv om det etiske grunnlaget for sosialt arbeid er bygget på solidaritet med utsatte grupper, kan en ikke se faget som uavhengig av rasistiske og antisiganistiske diskurser som finnes i samfunnet generelt. Flere forskere både nasjonalt og internasjonalt hevder at en innen både utdanning og sosialarbeid og i praktisk sosialt arbeid, har vært for trege med å vedgå at rasisme eksisterer i samfunnet (se for eksempel Østby, 2008 og Urh, 2014). Det er nødvendig med mer forskning på dette området. En kompleks tilnærming som er åpen for flere mulige forklaringer på sosiale problemer, vil kunne bidra til at en i større grad unngår negative og utilsiktede konsekvenser av tiltak som settes i verk.

Barnevernets historie har vist at en i offentlig barne- og omsorgspolitikken må ha en kritisk holdning til de tiltak og sannheter som til enhver tid fremsettes (Lidén, 2005). En komparativ studie av barnevernsarbeid med nasjonale minoriteter i fortid og i nåtid vil kunne gi viktig kunnskap om på hvilke områder det er kontinuitet eller brudd i ideologi og praksis.

Takk til Marianne Rugkåsa for gode innspill.

FOTNOTE:

1) «Sigøyner» blir her benyttet for å peke på en diskursiv formasjon knyttet til begrepet. Jeg har ellers valgt å benytte «rom» som begrep i artikkelen, samt den bøyningsformen som er anbefalt av Språkrådet.

SUMMARY

Child welfare workers' perceptions of Norwegian Roma: Implications for practice

The Norwegian Roma is a highly marginalized minority, who in the relatively recent past has been subjected to racism and genocide. The main theme of this paper is child welfare workers' perceptions of Norwegian Roma, and how these perceptions in turn may affect child welfare practice. The article is based on a qualitative interview study, conducted with six child welfare workers who work with Norwegian Roma (Persson, 2014). On one hand, the child welfare workers express that they do not want to contribute to Roma assimilation into the Norwegian society. On the other hand, the analysis shows some signs of normalization and assimilation in the child welfare workers' practice stories. The paper argues for a more complex approach to social problems, where structural factors, including knowledge of racism, along with a dynamic consideration of culture, can help to counteract a practice of assimilation.

Keyword: Child welfare, Roma, national minority, assimilation, racism.

REFERANSER

- Andenæs, Agnes** (2004). «Hvorfor ser vi ikke fattigdommen? Fra en undersøkelse om barn som blir plassert utenfor hjemmet». *Nordisk sosialt arbeid*, 1, 20-23.
- Barnekonvensjonen** (1989). *FNs konvensjon om barns rettigheter av 20. november 1989*.
- Council of Europe** (2016). *Making Human Rights of Roma and Travellers a reality*. Hentet 17. april 2016 fra www.coe.int/en/web/portal/roma
- Dominelli, Lena** (2008). *Anti-racist social work*. 3. utgave. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Engebriktsen, Ada & Lidén, Hilde** (2010). Å finne sin plass som minoritet: Rombefolkningen i Norge i dag. I Anne B. Lund & Bente B. Moen (Red.): *Nasjonale minoriteter i det flerkulturelle Norge*. Oslo: Tapir Forlag.
- Engebriktsen, Ada** (2015). Educating the Roma: The Struggle for Cultural Autonomy in a Seminomadic Group in Norway. *Social Inclusion*, 3(5), 115-125.
- Eriksen, Thomas Hylland** (2007). Mangfold versus forskjellighet. I Øivind Fuglerud og Thomas Hylland Eriksen (Red.): *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*. Oslo: Pax.
- Goodman, Simon & Rowe, Lottie** (2014). 'Maybe it is prejudice... but it is NOT racism': Negotiating racism in discussion forums about Gypsies. *Discourse & Society*, 1:32–46.
- Gullestad, Marianne** (2002). *Det norske sett med nye øyne: Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hanisch, Ted** (1976). *Om sigøynerspørsmålet: En undersøkelse av bakgrunnen for sosial konfrontasjon*. (Omarbeidet hovedfagsoppgave). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Hoffmann, Christhard; Kopperud, Øivind & Moe, Vibeke** (2012). *Antisemittisme i Norge? Den norske befolkningens holdninger til jøder og andre minoriteter*. Oslo: Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter.
- Hofman, Sanne** (2010). *Hensyn til kultur – til barnets beste? En analyse av 17 barnevernssaker om omsorgsovertakelse og plassering av minoritetsbarn*. Oslo: Avdeling for kvinnevern, barnevern, likestillings- og diskrimineringsrett.
- Hodgkin, Rachel & Newell, Peter** (2007). *Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child*. (3. utg.). New York: UNICEF.
- Kojan, Bente** (2010). «Underdog?» Barnevernsarbeideres erfaringer fra å møte høystatusfamilier. *Fontene forskning* 2, 50-61.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend** (2009). *Interviews. Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*. (2. utg.). Los Angeles, Calif: Sage.
- Lidén, Hilde** (2005). *Barn og unge fra nasjonale minoriteter: En nordisk kunnskapsoversikt*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Lidén, Hilde & Engebriktsen, Ada** (2010). De norske rom – og deres historie. I Anne B. Lund & Bente B. Moen (Red.): *Nasjonale minoriteter i det flerkulturelle Norge*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Myrvold, Trine** (2007). Tiltak og metoder for flerkulturelt barnevern – oversikt og vurdering av forskningen. I Jørn Holm-Hansen,

Thomas Haaland & Trine Myrvold (Red.): *Flerkulturelt barnevern. En kunnskapsoversikt*. (NIBR-rapport). Oslo: Nordberg A.S.

Muižnieks, Nils (2015). *Commissioner for human rights of the council of Europe. Following his visit to Norway from 19 to 23 January 2015*. (Report 2015, 9). Strasbourg: Council of Europe.

Norsk Innvandrforum (2013). *Flerkulturelt barnevern? Hvordan fremme dialog mellom barnevernet og etniske minoriteter*. Oslo: Norsk Innvandrforum.

NOU 2015:7 (2015). *Assimilering og motstand. Norsk politikk overfor taterne/romanifolket fra 1850 til i dag*. Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Pettersen, Karen-Sofie (2000). For barnas skyld? Ideologi og praksis i tiltakene rettet mot taternes barn. I Bjørn Hvinden (Red.): *Romanifolket og det norske samfunnet: følgene av hundre års politikk for en nasjonal minoritet*. Bergen: Fagbokforlaget.

Persson, Malin (2014). *Rom for forskjell? Barnevernsarbeideres forståelser, vurderinger og handlinger i arbeid med norske romer*. (Upublisert masteroppgave). Høgskolen i Oslo og Akershus, Oslo.

Regjeringen (2015). *Beklaget behandlingen av norske rom*. Hentet 21. januar 2016 fra www.regjeringen.no/no/aktuelt/beklaget-behandlingen-av-norske-rom/id2404821/

Repstad, Pål (2007). *Mellom nærhet og distanse: Kvalitative metoder i samfunnsfag*. (4. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.

Rosvoll, Maria; Lien, Lars & Brustad, Jan (2015). «Å bli dem kvit»: *Utviklingen av en «sigøynerpolitikk» og utryddelsen av norske rom*. Oslo: Holocaustsenteret.

Rugkåsa, Marianne (2008). Majoriteten som premissleverandør i 'flerkulturelt' arbeid. I Ann M. Otterstad (Red.): *Profesjonsutøvelse og kulturelt mangfold – fra utsikt til innsikt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Rugkåsa, Marianne (2011).

Velferdsambisøisitet, sivilisering og normalisering – Statlig velferdspolitikks betydning for forming av borgeres subjektivitet. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 03-04, 246-256.

Rugkåsa, Marianne; Eide, Ketil & Ylvisaker, Signe (2015). Kulturalisering og symbolsk mening i barnevernsarbeid. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 18(2), 2-15.

Selling, Jan (2013). *Svensk antiziganism: Fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar*. Limhamn: Sekel.

Skytte, Marianne (2008). Kategorisering og kulturoppfattelse. I Carsten Schou & Carsten Pedersen (Red.): *Samfundet i pædagogisk arbejde*, (2. utg.). København: Akademisk Forlag.

St.mld. nr. 15 (2000-2001). *Nasjonale minoriteter i Noreg – Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinner*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.

Tjora, Aksel (2010). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk

Urh, Špela (2014). 'Everyone is blaming us!' Conceptualising current anti-Roma racism in Europe and its necessary implications for anti-racist social work. *Critical and Radical Social Work*, 2(1), 59-76.

Tyldum, Guri & Friberg, Jon (2014). *Et skritt på veien. Evaluering av Handlingsplan for å bedre levekårene blant rom i Oslo*. (Fafo-rapport 2014:50). Oslo: Fafo.

Østby, Lene (2008). Rasisme eller kultur? Perspektiver i utdanning av sosialarbeidere i Norge og England. *Fontene Forskning*, 1, 49-46.